

УДК 340.12

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.04.73>

ЮВЕНАЛЬНА ПРЕВЕНЦІЯ ПІД ЧАС ВІЙНИ: ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОВНОВАЖЕНЬ

Романова А.С.,

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри теорії права та конституціоналізму
Інституту права, психології та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка»
<https://orcid.org/0000-0003-2858-3052>

Романова А.С. Ювенальна превенція під час війни: особливості реалізації повноважень.

Стаття присвячена поглибленню дослідження проблем особливостей реалізації повноважень ювенальної превенції під час війни як в найгостріший період суспільно-правової аномії, коли усі категорії населення держави зазнають негативного впливу воєнних дій. Уповноважені органи повинні максимально докласти зусилля для захисту дітей від наслідків війни, адже суспільний хаос, спровокований війною є підґрунтям для вчинення ними тих чи інших неправомірних дій котрі вони вчиняли раніше, або ж були схильні до їх вчинення.

З'ясовано, що великою небезпекою є потрапляння неповнолітніх у маргінальне середовище, у середовище схильне до девіантної поведінки. Нестійка психіка дитини не завжди зможе відрізнити піклування від насильства, наприклад, сексуального чи психологічного. Важливим є не лише попередження правопорушень неповнолітніми особами, а й дотримання їхніх прав і можливість максимально безпечно розвиватися у суспільстві, недопущення зростання рівня злочинності серед неповнолітніх під час війни і облік тих, хто потрапив під негативний вплив осіб з неправомірною поведінкою на територіях де ведуться бойові дії.

Наголошено, що у період суспільно-правової аномії навіть у сформованих повнолітніх осіб відбувається зміна суспільно-ціннісних орієнтирів, а в неповнолітніх, у котрих ще такі орієнтири не сформовані остаточно, може формуватися антиціннісна поведінка, спрямована на нехтування нормами права і суспільної моралі.

Зазначено, що представникам органів ювенальної превенції потрібно вести тісну співпрацю з волонтерами, педагогами, центрами проживання тимчасово переміщених осіб для виявлення дітей, схильних до неправомірної поведінки, або таких, що потребують особливої соціально-психологічної адаптації. Важливою є суспільна солідарність і взаємодія усіх громадян.

У час війни поширеним негативним явищем у суспільстві є протиправне залучення дитини до

праці. Це можуть бути не умисні дії з боку батьків і рідних, котрі в екстремальній ситуації не можуть адекватно оцінити такі дії як шкідливі для здоров'я дитини, а також, умисні дії сторонніх осіб, що спрямовані на трудову експлуатацію дітей.

Ключові слова: ювенальна превенція, війна, ціннісно-правові орієнтації, права дитини, правомірна поведінка, неповнолітні, попереджувальні заходи.

Romanova A.S. Juvenile prevention during the war: features of the implementation of powers.

The article is devoted to deepening the study of the problems of the implementation of juvenile prevention powers during the war as the most acute period of socio-legal anomie, when all categories of the state's population are negatively affected by military actions. Authorized bodies should make maximum efforts to protect children from the consequences of war, because the social chaos provoked by war is the basis for them to commit certain illegal actions that they committed before, or were inclined to commit.

It was found that minors fall into a marginal environment, an environment prone to deviant behavior, which is a big danger. The unstable psyche of the child will not always be able to distinguish care from violence, for example, sexual or psychological. It is important not only to prevent offenses by minors, but also to respect their rights and the opportunity to develop as safely as possible in society, to prevent an increase in the level of crime among minors during the war, and to account for those who came under the negative influence of persons with illegal behavior in the territories where hostilities are taking place.

It is emphasized that during the period of socio-legal anomie, social and value orientations change even in mature adults, and in minors, in whom such orientations have not yet been fully formed, anti-value behavior aimed at disregarding the norms of law and social morality may be formed.

It is noted that representatives of juvenile prevention agencies need to closely cooperate with vol-

unteers, teachers, centers of residence of temporarily displaced persons to identify children prone to illegal behavior or those in need of special social and psychological adaptation. Social solidarity and interaction of all citizens is important.

During the war, a widespread negative phenomenon in society is the illegal involvement of children in labor. These may not be intentional actions on the part of parents and relatives, who in an extreme situation cannot adequately assess such actions as harmful to the child's health, as well as intentional actions of third parties aimed at labor exploitation of children.

Key words: juvenile prevention, war, value-legal orientations, children's rights, lawful behavior, minors, preventive measures.

Постановка проблеми. Україна, будучи правовою і демократичною державою, забезпечує усі права дитини і гарантує їй повноцінний розвиток. Потрібно констатувати той факт, що усі уповноважені органи і організації до війни росії проти України працювали у сфері захисту прав дітей досить злагоджено і результативно.

Війна зруйнувала не лише інфраструктуру нашої держави, а й торкнулася кожного громадянина, зокрема, найбільше незахищених суспільних прошарків – дітей.

На усі уповноважені органи щодо забезпечення прав дітей покладено посилені завдання. Органи ювенальної превенції теж відчули «тягар» здійснення професійних обов'язків під час війни, адже жоден професіонал навіть найвищого рівня не був готовий до викликів війни як морально, так і фізично.

Проблема збільшення кількості дітей-сиріт, дітей, що перебувають у зоні активних бойових дій, переселених у безпечні регіони, але «відірваних» від звичних умов проживання і інших уразливих категорій провокує порушення прав цих дітей, збільшення випадків протиправної поведінки серед неповнолітніх і втягнення їх у злочинну діяльність, а також, насильства щодо них.

Неповнолітні, котрі перебували на обліку в підрозділах ювенальної превенції Національної поліції України до війни, теж потребують посиленого контролю, адже суспільний хаос, спровокований війною є підґрунтям для вчинення ними тих чи інших неправомірних дій котрі вони вчиняли раніше, або ж були схильні до їх вчинення (бродяжництво, булінг, жорстокість щодо оточуючих тощо).

Стан опрацювання цієї проблематики. Для всебічного аналізу і осмислення вказаної проблематики доцільно опиратися на теоретико-методологічний потенціал праць вітчизняних і зарубіжних учених-юристів і теоретиків різних періодів становлення кримінально-правової та теоретико-правової думки, а саме: праці О. Горбач,

Т. Дмитришиної, І. Кравченко, О. Мороз, Т. Назар, К. Пісоцької та інших.

В межах правової інтерпретації проблеми наукові концепції повинні сприяти формуванню антропологічного підходу до забезпечення прав дитини в суспільстві під час війни, а також, до дитини як особистості та до формування її морально-правових, духовно-етичних орієнтирів в період війни.

Метою статті є поглиблення дослідження проблем особливостей реалізації повноважень ювенальної превенції під час війни.

Виклад основного матеріалу. Війна – складне суспільно-політичне явище, пов'язане з розв'язанням суперечностей між державами, народами, національними й соціальними групами з переходом до вжитку засобів збройної боротьби, що відбувається у формі бойових дій між їхніми збройними силами. Це специфічна форма вияву соціальних відносин, в якій панує збройна боротьба як продовження політики, що підпорядковує своїм цілям усі сфери суспільного життя. Зазвичай характеризується крайньою колективною агресією, руйнуваннями та високою смертністю [1].

Усі категорії населення держави зазнають негативного впливу воєнних дій, але діти і війна – це те неприпустиме поєднання, уникнути якого ми не можемо. Тому, уповноважені органи повинні максимально докласти зусилля для захисту дітей від наслідків війни.

У нових умовах ведення бойових дій діти є найуразливішою групою. За межами безпечного середовища, де захист дітей є пріоритетом, їм загрожують усі негативні наслідки збройних конфліктів. Переміщення, втрата дому й членів родини, а також розлука з батьками, від яких залежить їхнє виживання, мають довготривалий вплив на процес розвитку та дорослішання, відчутний навіть у дорослому віці. Оскільки дитячий організм усе ще розвивається, війна становить серйозну загрозу як для фізичного, так і для психічного здоров'я дітей [2].

Органи ювенальної превенції повинні підтримувати зв'язок з дітьми, що перебували на обліку і виявляти тих, кого потрібно брати на облік, або ж тих, хто перебуває у складних життєвих ситуаціях.

Відслідкувати і вчасно зреагувати на випадки перебування дітей у ситуаціях, що загрожують життю, здоров'ю і безпеці дитини є першочерговим завданням органів ювенальної превенції. Сьогодні на другий план відходять проблеми побутового характеру, адже найважливіше зберегти психічне і фізичне здоров'я неповнолітніх.

Великою небезпекою є потрапляння неповнолітніх у маргінальне середовище, у середовище схильне до девіантної поведінки. Нестійка психіка дитини не завжди зможе відрізнити піклування

від насильства, наприклад, сексуального чи психологічного.

Правоохоронні органи повинні особливо приділяти увагу неповнолітнім особам як одній з найуразливіших категорій в час війни. Мова йде не лише про попередження правопорушень неповнолітніми особами, а й про дотримання їхніх прав і можливість максимально безпечно розвиватися у суспільстві. Також важливим є недопущення зростання рівня злочинності серед неповнолітніх під час війни і облік тих, хто потрапив під негативний вплив осіб з неправомірною поведінкою на територіях де ведуться бойові дії.

Ювенальна юстиція – це правова система щодо захисту прав дітей, має у своєму складі установи і організації, що здійснюють правосуддя у справах про правопорушення скоєні неповнолітніми [3].

У період суспільно-правової аномії навіть у сформованих повнолітніх осіб відбувається зміна суспільно-ціннісних орієнтирів, а в неповнолітніх, у котрих ще такі орієнтири не сформовані остаточно, може формуватися антиціннісна поведінка, спрямована на нехтування нормами права і суспільної моралі. Наприклад, навіть бродяжництво може сприйматися як певний романтичний спосіб життя. Хоча, бродяжництво і безпритульність, якщо це не є ознаками певного психічного відхилення, виникають в результаті не достатнього піклування батьками про дітей, нехтування їхніми проблемами і переживаннями.

Загалом спектр обов'язків ювенальної поліції чималий, серед них не лише проведення різноманітних профілактичних заходів із дітьми та робота з батьками, а й співпраця з представниками соціальних служб та освітньої галузі, також участь у проведенні разом із колегами з інших підрозділів відпрацювань, рейдів, у пошуках дітей, які залишили домівку чи навчальний заклад. Саме ситуації, коли діти опиняються у складних життєвих обставинах, потребують особливої уваги та спільних зусиль для їх вирішення як з боку родини, поліції, так й інших органів та служб, щоб запобігти подібним випадкам у подальшому [4].

Україна, будучи правовою державою, прийняла ряд нормативних актів і ратифікувала міжнародні, що гарантують дотримання, забезпечення і реалізацію прав дітей.

«Конвенція про права дитини» прийнята Генеральною Асамблеєю ООН і ратифікована Україною, зазначає, що держави-учасниці зобов'язуються забезпечити дитині такий захист і піклування, які необхідні для її благополуччя, беручи до уваги права й обов'язки її батьків, опікунів чи інших осіб, які відповідають за неї за законом, і з цією метою вживають всіх відповідних законодавчих і адміністративних заходів [5].

Органи ювенальної превенції повинні реагувати на ситуації, коли дитина перебуває у складних життєвих обставинах дещо за новими аспектами.

Ті умови проживання дитини, що до війни вважалися позитивними, можуть у воєнний час бути психологічно і фізично травматичними.

Наприклад, дитина може проживати у повноцінній сім'ї, не бути обділеною батьківською турботою, але одночасно переживати стресові ситуації, пов'язані з бомбардуваннями, обстрілами, переселенням у незнайомі регіони і в не дуже комфортні місця, що провокуватиме поведінку спротиву, бунтарства, певної незгоди з обставинами, особливо, у підлітковому віці. Тому на такі обставини теж потрібно вчасно реагувати, методом профілактичних, превентивних дій.

У Законі України «Про охорону дитинства» зазначено, що дитина, яка перебуває у складних життєвих обставинах, – це дитина, яка потрапила в умови, що негативно впливають на її життя, стан здоров'я та розвиток у зв'язку з інвалідністю, тяжкою хворобою, безпритульністю, перебуванням у конфлікті із законом, залученням до найгірших форм дитячої праці, залежністю від психотропних речовин та інших видів залежності, жорстоким поводженням, зокрема домашнім насильством, ухилянням батьків, осіб, які їх замінюють, від виконання своїх обов'язків, обставинами стихійного лиха, техногенних аварій, катастроф, воєнних дій чи збройних конфліктів тощо, що встановлено за результатами оцінки потреб дитини [6].

В Україні розроблена і прийнята Інструкція з організації роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України, котра визначає її основні важливі напрямки діяльності:

1) поліцейське піклування щодо неповнолітніх осіб – превентивний поліцейський захід, що застосовується стосовно неповнолітньої особи віком до 16 років, яка залишилася без догляду, з метою забезпечення її прав і свобод та є наслідком передання її батькам, законним представникам або органам опіки та піклування;

2) профілактика адміністративних і кримінальних правопорушень серед дітей – діяльність підрозділів НПУ, спрямована на виявлення та усунення причин і умов, що призводять до вчинення дітьми адміністративних і кримінальних правопорушень;

3) профілактичний облік дітей – комплекс заходів із взяття на облік, наповнення та підтримання в актуальному стані баз даних, що входять до єдиної інформаційної системи МВС, стосовно дітей, щодо яких здійснюється профілактична робота [7].

Варто акцентувати увагу на проблемі переселення, зміни постійного місця проживання дітьми, що перебувають на обліку в органах ювенальної превенції за попереднім місцем проживання. Таких дітей зараз багато і за місцем їх фактичного проживання вони повинні братися на облік. Проблема не виникає у випадку, коли

дитина переселяється з не окупованої території на не окуповану, але, коли переселення відбувається з окупованої території, то можуть бути втрачені відповідні бази даних з інформацією про такого неповнолітнього. Тому, представникам органів ювенальної превенції потрібно вести тісну співпрацю з волонтерами, педагогами, центрами проживання тимчасово переміщених осіб для виявлення дітей, схильних до неправомірної поведінки, або таких, що потребують особливої соціально-психологічної адаптації.

Основними завданнями підрозділів ювенальної превенції є: – профілактична діяльність, спрямована на запобігання вчиненню дітьми кримінальних і адміністративних правопорушень, виявлення причин і умов, які цьому сприяють, вжиття в межах своєї компетенції заходів для їх усунення; – ведення профілактичного обліку дітей, схильних до вчинення правопорушень та проведення із ними заходів індивідуальної профілактики; – участь в установленні місцезнаходження дитини в разі її безвісного зникнення чи отриманні даних для цього в межах кримінального провадження, відкритого за фактом її безвісного зникнення; – вжиття заходів щодо запобігання та протидії домашньому насильству, вчиненому дітьми та стосовно них, а також жорсткому поводженню з дітьми; – вжиття заходів щодо запобігання дитячій бездоглядності, у тому числі здійснення поліцейського піклування щодо неповнолітніх осіб; – провадження діяльності, пов'язаної із захистом права дитини на здобуття загальної середньої освіти; – взаємодія з іншими підрозділами Національної поліції України, органами державної влади та місцевого самоврядування з питань забезпечення прав та законних інтересів дітей [7].

Зауважимо, що у час війни поширеним негативним явищем у суспільстві є протиправне залучення дитини до праці. Це можуть бути не умисні дії з боку батьків і рідних, котрі в екстремальній ситуації не можуть адекватно оцінити такі дії як шкідливі для здоров'я дитини, а також, умисні дії сторонніх осіб, що спрямовані на трудову експлуатацію дітей, як правило, тих, що втратили рідних, або ж покинули місце проживання і займаються бродяжництвом.

До найгірших форм дитячої праці належать [6]:

1) усі форми рабства або практика, подібна до рабства, зокрема, продаж дітей та торгівля ними, боргова залежність, а також примусова чи обов'язкова праця, включаючи примусове чи обов'язкове вербування дітей для використання їх у збройних конфліктах;

2) використання, вербування або пропонування дитини для зайняття проституцією, виробництва порнографічної продукції чи порнографічних вистав;

3) використання, вербування або пропонування дитини для незаконної діяльності;

4) робота, яка за своїм характером чи умовами, в яких вона виконується, може завдати шкоди фізичному або психічному здоров'ю дитини.

Беззаперечно, діяльність органів ювенальної превенції під час війни є важливою і складною, але не потрібно забувати про суспільну солідарність і взаємодію усіх громадян. Ми повинні усвідомлювати, що перемога України у війні з агресором, який нехтує усіма нормами і правилами існування людства залежить від кожного з нас. Сьогодні нема незначних професій, чужих дітей і місця власному егоїзму. Потрібно звертати увагу і повідомляти відповідні служби про нетипові випадки, пов'язані з дітьми (насильство, підозріла нетипова поведінка дитини чи дорослого, що перебуває з нею тощо). Наші воїни згуртовано стоять на захисті нашої Батьківщини, тому, ми повинні згуртовано підтримувати правопорядок у середовищі, що нас оточує.

Висновки. Отже, ми дійшли висновку, що органи ювенальної превенції повинні в межах закону, суспільних норм моралі здійснювати свою діяльність в умовах війни в Україні в першу чергу так, щоб забезпечувати основні права дитини як найбільш вразливої категорії населення і попереджувати та усувати вчинення протиправних дій щодо неповнолітніх осіб, у ситуаціях, що є здебільшого нетиповими в мирний час, а також докласти усіх зусиль для недопущення зростання в Україні дітей, схильних до девіантної поведінки. Саме така діяльність відповідних органів сприятиме тому, що в Україні після перемоги над ворогом, формуватиметься здорова нація не лише у фізичному аспекті, а й у морально-психологічному.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Вільна енциклопедія Вікіпедія. Війна. <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%92%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B0>.
2. Вплив війни на дітей. <https://warchildhood.org/ua/impact-of-war-on-children>
3. Вільна енциклопедія Вікіпедія. Ювенальна юстиція. <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%AE%D0%B2%D0%B5F>.
4. Українське право. Практика правоохоронних органів. <https://ukrainepravo.com/law-practice/pravookhoronnykh-organiv/golovne-uyuvenalniy-politsiyi-spilna-mova-z-dytynoyu/>.
5. Конвенція ООН про права дитини. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text.
6. Закон України «Про охорону дитинства». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text>.
7. Інструкція з організації роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України. «<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0686-18#Text>».